

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه یزد  
دانشکده علوم انسانی  
گروه فقه و حقوق اسلامی

پایان نامه  
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد  
فقه و مبانی حقوق اسلامی

## بررسی مبانی فقهی قرارداد اختیار معامله

استاد راهنما:  
دکتر محمود حائری

استاد مشاور:  
دکتر حسین ابویی

پژوهش و نگارش:  
ساجده اسلامی مهدی آبادی

مهرماه ۱۳۹۱



کلیه‌ی حقوق مادی و معنوی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق موضوع این رساله، متعلق به دانشگاه یزد است و هرگونه استفاده از نتایج علمی و عملی از این رساله برای تولید دانش فنی، ثبت اختراع، ثبت اثر بدیع هنری، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و اقتباس و ارائه مقاله در سمینارها و مجلات علمی از این رساله منوط به موافقت کتبی دانشگاه یزد است.



## تقدیر و سپاس

پیامبر اسلام(ص) می‌فرمایند: " من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق "

در تدوین رساله‌ی حاضر، تنی چند از عزیزان من را یاری نموده‌اند که جا دارد از ایشان تشکر نمایم. در ابتدا از پدر و مادر بزرگوام کمال تشکر و قدردانی را دارم و سپس بایستی از اساتید راهنما و مشاور به رسم معمول و ادب برای یاری رساندن در تدوین رساله‌ی حاضر تشکر کنم و در آخر از دکتر تولایی که برای دفاع از این رساله من را یاری بسیار کردند، نهایت تقدیر و تشکر را دارم.



## چکیده

با توجه به مزایا و کارکردهای ابزارهای مالی نوین در کاهش ریسک و رونق بازارهای سرمایه، بررسی «قرارداد اختیار معامله» که یکی از مهم‌ترین آن‌ها محسوب می‌گردد، مورد ارزیابی فقهی قرار گرفته است. رساله‌ی حاضر، با توجه به موضوع آن که جنبه‌ی کاربردی دارد و امروزه مورد نیاز بازار سرمایه در ایران است، با زمینه‌ی پژوهشی لازم پس از بیان و بررسی دیدگاه‌های مطرح در این زمینه که از سوی برخی از فقها ارائه شده، به دنبال توجیهی مناسب از این نهاد و تبیین ماهیت فقهی آن است. در واقع، امکان‌سنجی فقهی این اوراق در قالب قرارداد اختیار معامله محور اصلی بحث است که در نهایت نظر متفاوتی در این زمینه ارائه شده و به‌کارگیری این قرارداد در بازار بورس اوراق بهادار مشروع اعلام گردیده است.

کلیدواژه: بازار بورس اوراق بهادار، قرارداد اختیار معامله، بیمه، بیع‌العربون، حقّ مالی دینی، قمار، غرر.



## فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۱	طرح تحقیق.....
۱	۱- تعریف مسأله.....
۱	۲- هدف از اجرا.....
۲	۳- کاربرد نتایج تحقیق.....
۲	۴- فرضیات پژوهش.....
۲	۵- روش تحقیق.....
	<b>فصل اول: کلیات</b>
۴	۱-۱ تعریف قرارداد اختیار معامله.....
۵	۲-۱ پیشینه‌ی قرارداد اختیار معامله.....
۷	۳-۱ ضرورت استفاده از قرارداد اختیار معامله.....
۸	۴-۱ مزایای قرارداد اختیار معامله.....
۸	۴-۱-۱ انعطاف پذیری.....
۸	۴-۱-۲ مدیریت ریسک.....
۹	۴-۱-۳ معطل ماندن سرمایه.....
۹	۴-۱-۴ برآورد قیمت.....
۱۰	۵-۱ اصطلاحات قرارداد اختیار معامله.....
۱۰	۵-۱-۱ اختیار.....
۱۰	۵-۱-۲ قیمت اختیار.....
۱۱	۵-۱-۳ قیمت توافقی (قیمت اعمال).....
۱۱	۵-۱-۴ حجم قرارداد.....
۱۲	۵-۱-۵ تاریخ انقضا (سررسید).....

- ۱-۶ انواع قرارداد اختیار معامله ..... ۱۲
- ۱-۶-۱ قرارداد اختیار معامله به اعتبار نوع حق مورد معامله ..... ۱۳
- ۱-۶-۱-۱ اختیار خرید ..... ۱۳
- ۱-۶-۱-۲ اختیار فروش ..... ۱۳
- ۱-۶-۲ قرارداد اختیار معامله به اعتبار تاریخ انقضا ..... ۱۵
- ۱-۶-۲-۱ اختیار معامله ی اروپایی ..... ۱۵
- ۱-۶-۲-۲ اختیار معامله ی آمریکایی ..... ۱۵
- ۱-۶-۳ قرارداد اختیار معامله به اعتبار نوع بازار ..... ۱۶
- ۱-۶-۳-۱ بازار بورس ..... ۱۶
- ۱-۶-۳-۲ بازار فرابورس ..... ۱۶
- ۱-۶-۴ قرارداد اختیار معامله به اعتبار نوع دارایی پایه ..... ۱۷
- ۱-۶-۴-۱ اختیار معامله ی سهام ..... ۱۷
- ۱-۶-۴-۲ اختیار معامله ی شاخص سهام ..... ۱۷
- ۱-۶-۴-۳ اختیار معامله ی قراردادهای آتی ..... ۱۸
- ۱-۷-۱ فعالان بازارهای اختیار معامله ..... ۱۸
- ۱-۷-۱-۱ پوشش دهندگان ریسک ..... ۱۹
- ۱-۷-۱-۲ بورس بازان ..... ۱۹
- ۱-۷-۳ آربیتراژ کنندگان ..... ۲۰
- ۱-۸ اوراق بهادار مشابه اوراق اختیار معامله ..... ۲۰
- ۱-۸-۱ وارانته ..... ۲۰
- ۱-۸-۲ حق تقدم ..... ۲۰
- ۱-۸-۳ شرایط باز خرید اوراق قرضه ..... ۲۱
- ۱-۸-۴ اوراق بهادار قابل تبدیل ..... ۲۱

## فصل دوم: جایگاه قرارداد اختیار معامله

- ۲-۱ بازار..... ۲۴
- ۲-۱-۱ تعریف بازار..... ۲۴
- ۲-۱-۲ انواع بازار..... ۲۴
- ۲-۱-۲-۱ انواع بازار در اقتصاد کلان متعارف..... ۲۴
- ۲-۱-۲-۱-۱ بازار کالا و خدمات..... ۲۴
- ۲-۱-۲-۱-۲ بازار عوامل تولید..... ۲۵
- ۲-۱-۲-۱-۳ بازارهای مالی..... ۲۵
- ۲-۱-۲-۱-۳-۱ بازارهای اولیه و ثانویه..... ۲۶
- ۲-۱-۲-۱-۳-۲ بازارهای نقد و مشتقه..... ۲۶
- ۲-۱-۲-۱-۳-۳ بازارهای پول و سرمایه..... ۲۷
- ۲-۱-۲-۲ انواع بازار از نظر فعالیت..... ۲۷
- ۲-۱-۲-۲-۱ بازار کالا و فرآورده‌ها..... ۲۷
- ۲-۱-۲-۲-۲ بازار کار و خدمات..... ۲۷
- ۲-۱-۲-۲-۳ بازار پول و سرمایه..... ۲۷
- ۲-۱-۲-۲-۳-۱ بازار پول..... ۲۷
- ۲-۱-۲-۲-۳-۲ بازار سرمایه..... ۲۸
- ۲-۱-۲-۳ انواع بازارهای سازمانی..... ۲۹
- ۲-۱-۲-۳-۱ بازار صنعتی..... ۲۹
- ۲-۱-۲-۳-۲ بازار دولتی..... ۲۹
- ۲-۱-۲-۳-۳ بازار واسطه..... ۲۹
- ۲-۱-۳ انواع بازارهای اقتصادی..... ۳۰
- ۲-۱-۳-۱ بازار رقابت کامل..... ۳۰
- ۲-۱-۳-۲ بازار انحصار کامل..... ۳۰

- ۳۰ ..... ۲-۱-۲-۴-۳ بازار رقابت انحصاری
- ۳۱ ..... ۲-۱-۲-۴-۴ بازار انحصار چند جانبه
- ۳۱ ..... ۲-۲ بازار بورس اوراق بهادار
- ۳۲ ..... ۲-۲-۱ پیدایش بورس
- ۳۴ ..... ۲-۲-۲ انواع بورس
- ۳۴ ..... ۲-۲-۲-۱ بورس کالا
- ۳۵ ..... ۲-۲-۲-۲ بورس اسعار
- ۳۵ ..... ۲-۲-۲-۳ بورس اوراق بهادار
- ۳۶ ..... ۲-۲-۳ نقش بورس اوراق بهادار در اقتصاد
- ۳۶ ..... ۲-۲-۳-۱ رشد اقتصادی و اشتغال
- ۳۶ ..... ۲-۲-۳-۲ توزیع عادلانه‌ی درآمد و حس مشارکت
- ۳۷ ..... ۲-۲-۳-۳ ایجاد یک بازار کامل
- ۳۸ ..... ۲-۲-۳-۴ به‌کارگیری مطلوب منابع
- ۳۸ ..... ۲-۲-۴ انواع اوراق رایج در بورس
- ۳۸ ..... ۲-۲-۴-۱ اوراق سهام
- ۳۹ ..... ۲-۲-۴-۲ اوراق قرضه
- ۴۰ ..... ۲-۲-۴-۳ ابزارهای مشتقه (مشتقات)
- ۴۱ ..... ۲-۲-۴-۳-۱ نقش ابزارهای مشتقه در بازار بورس
- ۴۱ ..... ۲-۲-۴-۳-۱-۱ کاهش ریسک قیمت‌ها
- ۴۱ ..... ۲-۲-۴-۳-۱-۲ افزایش معاملات
- ۴۲ ..... ۲-۲-۴-۳-۱-۳ افزایش درجه‌ی نقدینگی
- ۴۲ ..... ۲-۲-۴-۳-۱-۴ افزایش کارایی
- ۴۲ ..... ۲-۲-۴-۳-۲ انواع ابزارهای مشتقه
- ۴۳ ..... ۲-۲-۴-۳-۱ قراردادهای آتی

- ۴۳ ..... ۱-۲-۳-۴-۲-۲ قراردادهای آتی خاص
- ۴۴ ..... ۲-۱-۲-۳-۴-۲-۲ قراردادهای آتی یکسان
- ۴۵ ..... ۲-۲-۳-۴-۲-۲ قرارداد اختیار معامله
- ۴۵ ..... ۵-۲-۲ انواع معاملات رایج در بورس
- ۴۵ ..... ۱-۵-۲-۲ معاملات نقد
- ۴۵ ..... ۲-۵-۲-۲ معاملات وعده‌دار (سلف)
- ۴۵ ..... ۱-۲-۵-۲-۲ معاملات وعده‌دار قطعی
- ۴۶ ..... ۲-۲-۵-۲-۲ معاملات اختیاری

### فصل سوم: ماهیت قرارداد اختیار معامله

- ۴۸ ..... ۱-۳ قرارداد اختیار معامله و عقد بیمه
- ۴۸ ..... ۱-۳-۱-۱ تعریف عقد بیمه
- ۴۹ ..... ۲-۱-۳ ارکان عقد بیمه
- ۴۹ ..... ۱-۲-۱-۳ ایجاب بیمه گذار
- ۴۹ ..... ۲-۲-۱-۳ قبول بیمه‌گر
- ۴۹ ..... ۳-۲-۱-۳ بیمه نامه
- ۴۹ ..... ۴-۲-۱-۳ حق بیمه
- ۵۰ ..... ۵-۲-۱-۳ بیان موضوع بیمه
- ۵۰ ..... ۳-۱-۳ ماهیت عقد بیمه
- ۵۰ ..... ۱-۳-۱-۳ بیمه عقدی مستقل است
- ۵۱ ..... ۲-۳-۱-۳ بیمه عقدی لازم است
- ۵۲ ..... ۳-۳-۱-۳ بیمه عقدی اضطراری است
- ۵۲ ..... ۴-۳-۱-۳ بیمه عقدی مستمر است
- ۵۲ ..... ۵-۳-۱-۳ بیمه از عقود رضایی است
- ۵۳ ..... ۶-۳-۱-۳ بیمه عقدی معاوضی است

۵۲	۳-۱-۴ اشکالات مطرح شده درباره‌ی عقد بیمه و پاسخ آن
۵۳	۳-۱-۴-۱ بیمه و جهل به عوضین
۵۴	۳-۱-۴-۲ بیمه و تعلیق در عقد
۵۵	۳-۱-۴-۳ بیمه و حصول غرر در عقد
۵۶	۳-۱-۴-۴ بیمه و عقد سفهی
۵۸	۳-۱-۴-۵ بیمه و اکل مال به باطل
۵۹	۳-۱-۵ مقایسه‌ی بین قرارداد اختیار معامله و عقد بیمه
۵۹	۳-۱-۵-۱ ادله‌ی قائلان به یکسان بودن ماهیت قرارداد اختیار معامله و بیمه
۶۰	۳-۱-۵-۲ وجوه تشابه و اختلاف قرارداد اختیار معامله و بیمه
۶۲	۳-۲-۱ قرارداد اختیار معامله و بیع العربون
۶۲	۳-۲-۱-۱ تعریف بیع العربون
۶۳	۳-۲-۱-۲ حکم شرعی بیع العربون
۶۳	۳-۲-۱-۳ نظر فقهای امامیه در مورد حکم شرعی بیع العربون
۶۹	۳-۲-۱-۴ نظر فقهای اهل سنت پیرامون حکم شرعی بیع العربون
۶۹	۳-۲-۱-۵ مقایسه‌ی بین قرارداد اختیار معامله و بیع العربون
۷۰	۳-۲-۱-۶ قرارداد اختیار معامله و حق مالی
۷۰	۳-۳-۱ تعریف حق
۷۰	۳-۳-۲ اقسام حق از دیدگاه فقهی
۷۱	۳-۳-۲-۱ تقسیم اول
۷۱	۳-۳-۲-۱-۱ حقوقی که قابل انتقال و اسقاط نیستند
۷۱	۳-۳-۲-۱-۲ حقوقی که قابل انتقال نیستند، ولی قابل اسقاط هستند
۷۱	۳-۳-۲-۱-۳ حقوقی که هم قابل انتقال و هم قابل اسقاط می‌باشند
۷۲	۳-۳-۲-۲ تقسیم دوم
۷۲	۳-۳-۲-۲-۱ حقوقی که فقط قابل اسقاط است

- ۲-۲-۲-۳-۳ حقوقی که قابل اسقاط و نقل بلاعوض است..... ۷۲
- ۳-۲-۲-۳-۳ حقوقی که قابل اسقاط و نقل است..... ۷۲
- ۴-۲-۲-۳-۳ حقوقی که قابل اسقاط و انتقال قهری بوده و در عین حال غیرقابل نقل ارادی است..... ۷۲
- ۳-۳-۳ اقسام حق از دیدگاه حقوقی..... ۷۲
- ۱-۳-۳-۳ حق مالی..... ۷۲
- ۱-۱-۳-۳-۳ حق عینی..... ۷۳
- ۲-۱-۳-۳-۳ حق دینی..... ۷۳
- ۲-۳-۳-۳ حق غیرمالی..... ۷۳
- ۴-۳-۳ قرارداد اختیار معامله و حق مالی دینی..... ۷۴
- ۴-۳-۳ احوال دیگر پیرامون ماهیت قرارداد اختیار معامله..... ۷۸
- ۱-۴-۳ استفاده از حق شرط..... ۷۸
- ۲-۴-۳ استفاده از جعاله..... ۷۹
- ۳-۴-۳ اندراج اختیار معامله در یک معامله صحیح به صورت شرط ضمن عقد..... ۷۹

#### فصل چهارم: حکم شرعی قرارداد اختیار معامله

- ۱۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام..... ۸۲
- ۱۱-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و قمار..... ۸۲
- ۱-۱-۱-۴ تعریف قمار..... ۸۲
- ۱۲-۱-۱-۴ ادله‌ی ردّ قول نخست در مفهوم قمار..... ۸۴
- ۱-۲-۱-۱-۴ حجیت قول لغو..... ۸۴
- ۲-۲-۱-۱-۴ آیات قرآن..... ۸۴
- ۳-۲-۱-۱-۴ روایات..... ۸۵
- ۴-۲-۱-۱-۴ قدر متیقن در مفهوم قمار..... ۸۶
- ۵-۲-۱-۱-۴ معانی میسر..... ۸۶

۸۸	.....۳-۱-۱-۴ ادله‌ی ردّ قول دوم در مفهوم قمار
۸۸	.....۱-۳-۱-۱-۴ عرف
۸۸	.....۲-۳-۱-۱-۴ روایات
۸۹	.....۱۲-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و غرر
۸۹	.....۱-۲-۱-۴ تعریف غرر
۹۱	.....۲-۲-۱-۴ تقسیم غرر
۹۲	.....۱-۲-۲-۱-۴ غرر از جهت اصل وجود مبیع
۹۲	.....۲-۲-۲-۱-۴ غرر از جهت قدرت بر تسلیم
۹۳	.....۳-۲-۲-۱-۴ غرر از جهت اوصاف مورد معامله
۹۴	.....۳-۲-۱-۴ پاسخ به اشکال وارده مبنی بر غرری بودن قرارداد اختیار معامله
۹۴	.....۳-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و بورس‌بازی
۹۶	.....۴-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و عدم انطباق آن با هیچ یک از عقود شناخته شده
۹۶	.....۵-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و فقدان برخی از شرایط بیع
۹۶	.....۱-۵-۱-۴ اشمال قرارداد اختیار بر بیع ما لیس عنده
۹۷	.....۲-۵-۱-۴ صوری بودن اختیار معامله‌ی سهام
۹۸	.....۳-۵-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و عدم امکان تطبیق آن با خیار شرط
۹۹	.....۴-۵-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و مخالفت با مقتضای عقد
۱۰۰	.....۵-۵-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و وجود شبهه‌ی ربا
۱۰۰	.....۶-۵-۱-۴ اختیار معامله‌ی سهام و عدم تسلیم و مبیع
۱۰۰	.....۱۲-۴ اختیار معامله‌ی قراردادهای آتی
۱۰۰	.....۱-۲-۴ بیع کالی کالی
۱۰۱	.....۱-۱-۲-۴-۲ شرایط و احکام بیع سلف
۱۰۳	.....۱۱-۱-۲-۴ اجماع
۱۰۳	.....۲-۱-۲-۴ روایت

- ۱۰۴.....ایجاد غرر.....۳-۱-۱-۲-۴
- ۱۰۵.....استناد به اصل عدم ملکیت.....۴-۱-۱-۲-۴
- ۱۰۵.....استناد به تنافی بین تأخیر قبض ثمن با مفهوم و ماهیت بیع سلف.....۵-۱-۱-۲-۴
- ۱۰۶.....بررسی بیع دین به دین.....۲-۱-۲-۴
- ۱۰۹.....اختیار معامله‌ی شاخص سهام.....۳-۴
- ۱۱۰.....نتیجه‌گیری و جمع بندی.....
- ۱۱۴.....منابع و مآخذ.....

